

szikus periódusában. Kollégiumi tanárai között legkedvesebb „Horváth tanár úr”, akinek — mint maga írta *Reg* című tanulmányában —: „magyar irodalomból való legelső tanítványai” közé tartozott. Később (1933-tól) Pais is a Kollégium tanára lett. Egyetemi tanulmányai után néhány, vidéki városokban töltött tanári év után irodalomtörténészként kezdte tudományos pályáját. Kemény Zsigmondról szóló tanulmánya volt első jelentősebb írása (*Báró Kemény Zsigmond és az irodalmi élet*, 1911). Az irodalomtörténeti kezdetek után figyelme csakhamar a magyar nyelvtörténeti kérdések felé fordult. Olyan következetességgel s olyan mélységben művelte sajátos, sokoldalú tudományos területét (helynév-, személynévkutatás, szó-, hangtörténet, nyelvemlékmagyarázat stb.), hogy a *Magyar Nyelv* szerkesztése (1929) és egyetemi tanári kinevezése (1937) révén nemcsak iskolát teremtett, mélyen meggyökereztetve az utána következő nyelvész-nemzedékekben a nyelvtörténeti érdeklődést, de részben meghatározó szerepet is játszott. Ez a nyelvtörténeti érdeklődés különösen az általa több évtizeden át oly mintaszzerűen szerkesztett *Magyar Nyelv* karakterét befolyásolta. A szerkesztő Pais Dezső fogalom volt.

Nyelvtörténeti érdeklődése azonban soha nem volt kizárólagosan nyelvtudományi meghatározottságú, hiszen fontosabb írásaiban egy-egy szöfejtés ürügyén művelődéstörténeti kérdések sorát világította meg újszerű megközelítéseivel. Különösen a magyar középkorkutatás, a magyar őstörténet-kutatás, de általában a régi magyar irodalom történetének vizsgálata köszönhet sokat Pais Dezső művelődéstörténeti érdekű szöfejtéseinek.

Kemény Zsigmondról szóló tanulmányai mellett számos irodalomtörténeti érdekű írását kell szaktudományunknak számon tartania: Anonymus-fordítását és szöveg-értelmezéseit (1926), *Janus Pannonius Eranemusa és a latin klasszikusok* (1910) c. forrástanulmányát, a *Szendről hegedős-énekről* szóló dolgozatát (ItK 1954.). Balassi-szövegekhez írt nyelvtörténeti értelmezéseit, *Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér Zala vármegyében* (1913), *Madách Imre és Lamartine* (1919) c. tanulmányait. Szaktudományunk számára különösen fontos *A magyar irodalmi nyelvről* írt, a sokrétű, bonyolult történeti fejlődést kitérően megvilágító komplex elemzése (1953).

Feszés, pontos, félre nem érthetően szabatos fogalmazás, olykor ironikusan frappáns vitaközö tónus jellemezte írásait, de egyéniségét is. Magányosnak látszott, de baráti kör (a Kruzsok) és tanítványok nélkül nem tudott létezni. Nyolcvanhét évesen is rendületlenül megtartotta kedd délutáni egyetemi óráját.

Pályája irodalomtörténeti dolgozatokkal indult s érdekes, hogy élete utolsó éveiben újra irodalomtörténeti munkán dolgozott: a Janus Pannonius genalógia megoldásán. Sajnos, ezt a munkáját már nem tudta befejezni, de reméljük, hogy elkészült fejezeteit gazdag hagyatékából hamarosan publikálják, a magyar ósvallásról szóló, sok éve nyomdafestékre váró kéziratával. Már régen esedékes lett volna tanulmányainak, fontosabb cikkeinek gyűjteményes kötetét is kiadni, de ezt nyilvánvalóan szerénysége akadályozta meg.

A magyar nyelvtudomány, de egész tudományos életünk egyik legjelesebb, markánsan színes, emberségesen szigorú, vonzó egyénisége távozott Pais Dezsővel.

Komlowszki Tibor

Kunszery Gyula

(1906—1973)

Kunszery Gyula nevét az én nemzedékem még diákkorában tanulta meg tisztelni azokért a szellemes és bátor, a fasizmust támadó cikkekért, amelyek a Pethő Sándor alapította *Magyar Nemzet*ben jelentek meg, az *Anschluss*t követő években. A szélsőjobboldali sajtó naponta támadta, sajtóperekkel próbálta megfélemlíteni, nevéhez megbélyegző és életveszélyes jelzőket ragasztott, amelyek azonban a gondolkodó értelmiség és az ellenzéki érzelmű ifjúság tudatában építetn ornansokká váltak. Ekkor már két verseskötet volt mögötte (*Vegyétek és igyátok*, 1932, *Magartól Istenig*, 1937), de érdeklődése ez idő tájt — nagyon érthető módon — a magyar írók ellen indított bűntügyi eljárások története felé fordult és ennek eredményeként 1942-ben megjelent a *Magyar írók bűnperei* c. műve, amely ma is gyakran idézett, fontos forrásmunka. A német megszállás hónapjaiban barátai bujtatták a gestapo várható bosszúja elől. 1945 után, a koalíció idején előbb a polgári radikálisok körében működött, majd a kiszagdapárt listáján a parlamentbe is bejutott mint országgyűlési képviselő. Közben gimnáziumi tanár volt, majd miután az ötvenes években elbocsátották állásából, újságíróként kereste kenyerét nyugdíjas koráig.

Újságírói tevékenysége mellett újította fel irodalomtörténeti-filológiai munkásságát is. Számos értékes adatközlése, hasznos reflexiója, vitacikke és egy-egy évfordulóhoz kötődő

megemlékezése mellett több fontos tanulmánya is megjelent. Első, nagyobb verstani dolgozatát, amely a Himfy-vers továbbélésével foglalkozik, 1957-ben az ItK hasábjain publikálta. Egy másik művében feltárta a magyar szonett kezdeteinek történetét. Nagy filológiai felkészültségéről tanúskodó munkáját az Irodalomtörténeti Intézet adta ki. Elsősorban a magyar reformkor problémái érdekelték, de nem maradt hűtlen ifjúkora izgalmas vadászterületéhez sem: megírta annak a hajszának a történetét, amelyet Szerb Antal irodalomtörténete ellen indított a reakció. Tanulmánya a két világháború közötti magyar szellemi mizériát leleplező, megdöbbentő dokumentum, amelynek tanulságai ma és bármikor is érvényesek.

Irodalomtörténeti és filológiai munkáinak eredményei továbbélnek szaktudományunkban, bátor publicisztikai írásai a magyar sajtótörténet legszebb lapjaihoz tartoznak, embert és életet szerető derűs egyéniségének emlékét pedig mindannyian őrizzük, akik személyesen is ismerhettük.

Vargha Kálmán

Vitéz János emlékünnepek Esztergomban

(1972. augusztus 7—9.)

Ötszáz évvel ezelőtt, Janus Pannonius halálának évében hunyt el Esztergomban Vitéz János, a magyar humanizmus első klasszikus egyénisége, jeles író, Mátyás király kancellárja, mecénásságáról híres reneszánsz főpap. Emlékének háromnapos ünnepség keretében adózott a Hazafias Népfront Városi Bizottsága, a Városi Tanács, a Vármúzeum, a Balassi Bálint Múzeum, az érseki főhatóság, a helybeli katolikus egyházi gyűjtemények valamennyi intézménye és az esztergomi Művelődési Központ.

Az első nap programjának középpontjában a Vármúzeum termeiben rendezett Vitéz János emlékkiállítás állott, melyet *Fülep Ferenc*, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatója nyitott meg. A második napon „Vitéz János és kora” címmel kódexkiállítás nyílt a Bibliotheca helyiségeiben a Főszékesegyházi Könyvtár, a Simor Könyvtár, a primási levéltár és a Keresztény Múzeum eredeti dokumentumokban gazdag anyagából. A szép számban összegyűlt közönség előtt *Beresztóczy Miklós*, az országgyűlés alelnöke, c. prépost mondott bevezető szavakat, majd *Kardos Tibor* akadémikus, egyetemi tanár tartott ünnepi előadást Vitéz János szerepéről és helyéről a magyar és az európai humanizmus történetében. Este a Vármúzeum termeiben színvonalas hangverseny zajlott le az esztergomi Monteverdi Kamarakórus és a Musica Antiqua Hungarica kamaraegyüttes előadásában. A várpalota reneszánsz termében „musica regia”, kápolnájában „musica sacra”, teraszán „musica mundi” csendült fel. A kórus karnagya *Hunyadi Zoltán*, a műsor vezetője *Lukin László* volt.

Az ünnepségsorozat utolsó napján, Vitéz János halála évfordulóján, koszorúzási ünnepség zárta a programot. A Bazilika kriptájában őrzött Vitéz-sírkőnél *Hegedűs Rajmund*, a Hazafias Népfront Városi Bizottságának elnöke mondott megnyitó és záróbeszédet, az ünnepi szónok *Vajay István* általános helynök volt. Közben egy antifona („Fons aeternae pietatis”), egy matutunum-részlet és egy himnusz („Regis regum civis ave”) hangzott fel a Pozsonyi-kódexből, majd *Vigassy Mihály* ihletett tolmácsolásában három Janus Pannonius-verset hallgatható a közönség.

V. Kovács Sándor

II. Kelet-Közép-Európai Felvilágosodás Szimpozionum

(Mátrafüred, 1972. október 2—6.)

A Magyar Tudományos Akadémia mátrafüredi üdülőjében rendezett II. Kelet-Közép-Európai Felvilágosodás Szimpozionumon a magyar kutatók mellett nagyszámú külföldi tudós is részt vett. A belga, francia, lengyel, német, osztrák, román és szovjet irodalomtudományt a következő professzorok képviselték: *P. Cornea* (Bukarest), *E. Donnert* (Halle-Wittenberg), *U. Focht* (Moszkva), *H. Grasshoff* (Berlin), *H. Hinz* (Varsó), *G. Klingenstein* (Bécs), *G. Klotz* (Berlin), *H. Kortum* (Berlin), *Z. Libiszowska* (Lódz), *A. Marino* (Kolozsvár), *W. Markov* (Lipscse), *R. Mortier* (Brüsszel), *J. Mounier* (Párizs), *F. Mouret* (Liverpool), *D. Pageaux* (Rennes), *J. Roger* (Párizs), *D. Schiller* (Berlin), *Z. Sinko* (Varsó), *A. Soboul* (Párizs), *Váradí-Sternberg János* (Ungvár), *L. Versini* (Nancy), *J. Voisine* (Párizs) és *H. Wagner* (Salzburg).